Anotácia

Dánsky filozof Søren Kierkegaard (1813-1855) patrí medzi mysliteľov, o ktorých je aktuálne v akademickom svete výrazný záujem. Predložená štúdia analyzuje Kierkegaardovu interpretáciu viery a predkladá jeho hlavné dôrazy. Kierkegaard bol ovplyvnený pietizmom, ktorý zdôrazňoval skutky, ktoré sa musia prejavovať v živote kresťana. Nároky, ktoré pre neho predstavovala viera prenášal do svojho života a tvorby. Jeho názory a interpretácia viery ho museli priviesť do pozície kritika, ktorý chcel reformovať cirkev.

Kľúčové slová: Kierkegaard, viera, 19. storočie, Dánsko

Úvod

Dánsky mysliteľ Søren Kierkegaard (1813-1855) výrazne ovplyvnil filozofiu, teológiu a literatúru 20. storočia. Neutíchajúci záujem o jeho dielo trvá nepretržite už od 60. rokov 20. storočia. Nie je tomu inak ani na Slovensku a to najmä kvôli dostupným prekladom Marie Mikulovej Thulstrupovej, Milana Žitného a Zdeňka Zápala, ktoré boli publikované od roku 1993.

K rozvoju myšlienok Sorena Kierkegarda na Slovensku prispievajú spoločné konferencie organizované Dr. Reparom (Kralík - Repar, 2013: 823), množstvo monografií, ktoré inšpirujú študentov a širokú verejnosť napr.: Stefeček (2011), Hajko (2011), Kralík (2013), Gabasova (2014), Valco (2016) a ďalší. (Viacie: Gabasova, 2016b: 27-36).

Významnú úlohu zohrávajú aktivity Stredoeurópskeho výskumného ústavu Sorena Kierkegarda v Nitre, ktorý v spolupráci s University of Toronto vydáva prestížne publikácie Acta Kierkegardiana od roku 2007. (Kralík - Mahrik, 2011: 475-476; Kralík - Pavlikova, 2013: 82-86).

Marie Mikulová Thulstrupová (Thulstrupova, 2005: 5) zdôraznila, že už od 80. rokov 20. storočia výraznejšie prevažuje filozofický záujem (Repar, 2012: 689-702; Milic - Repar, 2017: 109-119; Turcan, 2017: 5-13; Stur - Mitterpach, 2017: 35-46), literárny (Pavlikova, 2017a,b,c), psychologický (Gabasova, 2017: 137-147) nad teologickým Kierkegaardom (Tavilla, 2017: 87-94; Zalec, 2017: 179-189). Jedným z hlavných dôvodov môže byť aj to, že Kierkegaardov vplyv na cirkev, učenie cirkvi bol a je takmer nulový. (Lowrie, 1955: 312). Kierkegaard je vnímaný ako ten, ktorý kritizoval pomery cirkvi a najvýznamnejšie osobnosti Dánska: Grundtvig, Mynster, Martensen. (Kralík, 2006: 63-72)

Stredobodom záujmu sa stáva "existencia", rovnako tak aj ďalšie "existenciálne" témy ako úzkosť, osamelosť a smrť. (Gabasova, 2016a: 47-56; Pavlikova 2016: 191-200). Zaujímavou a častou témou je dôraz na interpretáciu jednotlivca napr. Martin (2017: 99-108) a Hannay (2012: 73-95)

Cieľom tejto štúdie je analyzovať Kierkegaardove dôrazy konceptu viery a vplyvy, ktoré zohrávali významnú úlohu na jeho interpretáciu viery.

Pre Kierkegarda mala viera rozhodujúci význam a ovplyvnila celé jeho dielo. Kierkegaard sa vyjadril: „Preto ti ďakujem, Bože, že žiadaš jedine vieru, a prosím, abys mi jej pridal viac.“ (Kierkegaard, 1993: 254). V tejto súvislosti musíme mať napamäti, že "Kierkegarda je najbezpečnejšie interpretovať cez

Kierkegaarda samotného, to znamená s ohľadom na celý korpus jeho diel, vrátane jeho denníkov a zápiskov, v ktorých často opisuje svoje pohnútky a sprostredkúva svoje vnútorné myšlienkové reflexie. Je to najlepší spôsob, ako sa ubrániť anachronizmom a vkladaniu vlastných, utkvелých predstáv a predporozumení do jeho myšlienok.” (Valco, 2016: 23). Rovnako tak kanadský religionista Abrahim Khan formuloval tri postuláty, “ktoré tvoria základné rámce postojov, predpokladov na to, aby sme pochopili Kierkegaarda a ochránili nás pred zmätkom pri uvažovaní nad tým, čo povedal a čo zamýšľal povedať tým, čo povedal. Pomáhajú nám lepšie porozumieť ako argumentuje, najmä ak premýšľame v inom móde predpokladov alebo nie sme si vedomí rámcovania jeho myšlienok. (Khan, 2017: 41).

Zároveň musíme vnímať kontext doby a miesto, kde Kierkegaard žil: nábožensko-spoločenskú situáciu v Nemecku, kde sa rozvíjal liberalizmus, individualizácia a psychologizácia viery. Viera sa stala súkromnou záležitosťou človeka a výrazne ovplyvňovala nábožensko-kultúrne prostredie v Dánsku. Kierkegaard to v súvislosti s vierou opísal nasledovne: “Ako je ťažké v devätnástom storočí veriť! Teraz je všetko chaos reflexií a úvah!” (Pap. X,2 A624, 1850), resp. veľmi známy text v ktorom Kierkegaard opísal, ako vníma dobu, v ktorej žil: “Súčasnosť je doba bytostne rozumová, reflexívna, nevášnivá, ktorá vzplanie chvíľkovým nadšením a potom dômyselne spočinie v ľahostajnosti.” (Kierkegaard, 1996: 19).

1. Výchova

Najvýraznejší vplyv na interpretáciu viery, ako aj na samotnú výchovu Kierkegaarda, mal jeho otec Michael Pedersen, ktorého želaním bolo, aby všetky jeho deti boli veriaci ľudia. Michael Pedersen bol ovplyvnený pietizmom a praktizovaním viery Moravských bratov, ktorí zdôrazňovali myšlienku hriechu, vedomie viny a nevyhnutnosť pokánia. Tieto prvky vstúpil od mladosti do najmladšieho syna Sørensa, ktorý bol pokrstený vo Vor Frue, cirkevnom zbore v Kodani 3. júna 1813 biskupom Mynsterom. Otec ovplyvňoval duchovné prostredie celej rodiny, ktorá pravidelne navštevovala bohoslužby. Rodinu Kierkegaardovcov však prenasledovali utrpenia a smrť. Otec veľmi trpel výčtkami svedomia, ktoré prežíval po smrti detí a manželky. Michael bol presvedčený, že to je boží trest za jeho prekliatie Boha v mladosti. Svoj strach prenášal aj na svoje okolie, najviac na svojho syna Sørensa. Otec „nariadil svojmu synovi mať názor na všetky veci vo svetle strachu z Boha a povinnosť hľadať prameň všetkých vecí v Bohu ako prameň celej múdrosti.“ (Kierkegaard, 1997: 107). Mladý Søren bol poslušný svojmu otcovi, pred ktorým mal rešpekt. Situácia sa zmenila po tzv. “veľkom zemetrasení”, keď sa otec synovi priznal k svojim hriechom z mladosti a mladý Kierkegaard pochopil nevyspytateľné správanie svojho otca. (Kralik, 2015: 24-26; Watkin, 1997: 12). Zmierenie nastalo až po otcovej smrti, keď syn splnil otcovo želanie, aby dokončil štúdium teológie. Otec tak nezanechal synovi len majetok, ktorý mu zabezpečil bezstarostnú budúcnosť, ale aj vnútorné zranenia, ktoré sa prejavili v jeho interpretácii viery, kresťanstva a v kritike predstaviteľov cirkvi.

2. Interpretácia viery

V súvislosti s interpretáciou Kierkegaardovej viery je nevyhnutné vnímať jeho výroky existenciálne, subjektívne teda tak, že bol o nich vnútorne presvedčený. Pre Kierkegaarda „byť kresťanom znamená veriť, milovať Boha,“ (Kierkegaard, 2005: 89). Vo svojich Denníkoch a Papieroch Kierkegaard spájal vieru s existenciou: “Kresťanský patrí viera *do existencie*. Boh nevystúpil ako docent, ktorý sa drží nejakých poučiek - najskôr sa musí veriť potom rozumieť. Viacej (Máhrík, 2015: 26-28) Viera je a ukazuje sa v existencii a na veky vekov nemá čo robiť s poznaním ako comparativum alebo superlativum. Viera je výrazom pomeru osobnosti k osobnosti.” (Pap. XI, 1, A 237, 1854). Tým pomerom myslel vzťah Boha a človeka, ktorý je

spojený s nasledovaním: "V živote musel byť pomer viera – nasledovanie, aj keď sám najlepšie rozumel (Ježiš Kristus - pozn. autora), že nikto v jeho súčasnosti nebol schopný nasledovanie vyjadriť, čo by tiež maximálne znamenalo, že on sám je príkladom. (Pap. X, 3 A 712-713, 1851).

Pre Kierkegaarda veriť znamenalo byť súčasný s Ježišom Kristom a rozhodovať sa pre Krista v každom okamihu. (Kierkegaard, 2002: 47). V tejto súvislosti sa nastoľujú dve otázky, ktoré položila Marie Mikulová Thulstrupová : 1. "Čo pre človeka znamená stať sa kresťanom? 2. Čo je to byť kresťanom?" (Thulstrupová, 1978: 60). Odpovede na tieto otázky môžeme hľadať v Kierkegaardových dielach najmä po roku 1848, ktorými sa snažil vysvetliť aké podmienky a požiadavky sú spojené s kresťanstvom. Kierkegaard interpretoval Písmo doslovne. Týkalo sa to najmä vzťahu človeka k viere a jeho interpretácie. Bola vždy spojená s rozhodnutím a osobnou voľbou človeka:

"Písmo sväté požaduje „vieru“, a preto tu musí byť nezhoda, aby sa mohla uskutočniť voľba viery; viera bude voľbou a možnosť pohoršenia bude vieru napínať. " (Pap. X,3 A 702, 1851). Rovnako tak postavenie rozumu proti viere, ktorým Kierkegaard reagoval na dobu: „*Rozum počíta a počíta, vypočítava, ale nikdy nedôjde k istote, ktorú má viera.*" (Kierkegaard, 2000: 74)

Austrálsky bádateľ William McDonald zhrnul rozdielne použitie významu viery (dánsky Tro) u Kierkegaarda: (1) medzi epistemologickou vierou a poznáním, (2) medzi vierou v inú ľudskú bytosť a vierou v Boha. (3) medzi epistemologickou vierou v "pôvodnom zmysle" a náboženskou vierou "v eminentnom zmysle" (4) medzi bezprostrednou náboženskou vierou, ktorá je nereflexívna a nedialektická, a náboženskou vierou ako vyššou bezprostrednosťou alebo "spontánnosťou po reflexii"; a (5) medzi imanentnou náboženskou vierou a kresťanskou paradoxnou vierou. (McDonald, 2014: 67).

3. Znak viery – utrpenie

Kierkegaard spájal vieru s utrpením. Vzor videl v Ježišovi Kristovi, ktorý trpel pre svoju vieru. Ako upozornil nemecký bádateľ Gerhard Schreiber, Kierkegaardova interpretácia viery sa vyvíjala najmä v spojení s utrpením: "Jeden z najmarkantnejších rozdielov medzi raným a neskorým Kierkegaardom spočíva v určení vzťahu medzi vierou a utrpením. Vášeň viery, opísaná v jeho raných dielach, sa neskôr kryštalizuje na takú vášeň, ktorá plodí utrpenie. Je to utrpenie, ktoré nie je nesúmerateľné s vnútorným prežívaním, teda utrpenie, ktorým sa vyznačuje religiozita typu A zo Záverečného nevedeckého dodatku (z roku 1846), ale utrpenie vo vonkajšom prežívaní, v nasledovaní Krista." (Schreiber, 2017: 43). Podobne to zdôraznila Thulstrupová "Keď sa (Kierkegaard - pozn. RK) druhýkrát vrátil k ranej cirkvi, volil už vedome, alebo vedel čo hľadá: ako rani kresťania uskutočňovali nasledovanie Krista." (Thulstrupová, 2005: 7).

Kierkegaard vo svojich Denníkoch a Papieroch vysvetľuje ako sa vyhnúť utrpeniu: upustiť z kresťanských požiadaviek, alebo ich nazývať "egoisticky premrštenými." (Pap. XI,2 A 436, 23. 1855)

Kierkegaard odboval u prvých kresťanov pravú vieru, že dokázali trpieť za pravdu, byť prenasledovaní a napriek tomu neprestali veriť. Odmietal formalizmus v náboženskej viere. (Kondrla - Repar, 2017a: 21). Viera musí byť skutočná, autentická, vyžaduje osobnú sebareflexiu a sebazapieranie a prináša rôznorodé konflikty. (Hanes - Muynck, 2017: 121-124; Slivka - Mierzwa, 2017: 54-58).

Človek prežíva utrpenie a s tým súvisiacu úzkosť. A práve "zásluhou Sorena Kierkegaarda sa slovo »Angst« stalo ústredným pojmom existencializmu, vyjadruje uvedenie si konečnosti bytia." (Tillich, 1957: 34-35).

Keď porovnáme situáciu v dobe, v ktorej žil, musíme prísť k záveru, že pre Kierkegaarda to znamenalo veľký konflikt nielen s najbližšími, ale aj vnútorné

prežívanie utrpenia a úzkosť, že nedokázal zmeniť veci, o ktorých bol presvedčený, že sú *conditio sine qua non* pre záchranu (spásu) človeka. To je jeden z dôvodov prečo nachádzame toľko Kierkegaardovho obdivu a opisu v utrpení a úzkosti, ktoré prežíval Ježiš Kristus.

4. Znak viery – skutok

Pre Kierkegaarda bolo dôležité, aby kresťan dokazoval svoju vieru skutkom. Kritizoval náboženské pomery a predstaviteľov cirkvi, pretože u nich nevidel skutky, ktoré by boli úprimné a nezištné. Tu si môžeme položiť otázku, ktorú riešil Kierkegaard - štátna podpora cirkvi. Kňaz sa stal štátnym úradníkom - za službu Bohu poberá plat. Pre Kierkegaarda niečo nepredstaviteľné a zároveň dôvod kritiky. Kierkegaardovi absentoval "skutok" jednotlivca - pri ktorom by sa rozhodol a dokázal preň aj trpieť. Kierkegaard si to vysvetlil tým, že kňaz je chránený štátom a teda slúži jeho záujmom. Kierkegaard túto kritiku však interpretoval jednostranne. V dejinách môžeme vidieť nielen zlyhania predstaviteľov cirkvi, ale aj osobnú statočnosť jednotlivcov, ktorí sa postavili proti totalitnému systému. Myslím napríklad Dietrich Bonhoeffer, Paul Tillich či Oto Mádr. Kierkegaard sa snažil svojmu čitateľovi vysvetliť, že „nie som veľký tým, čo sa mi stane, ale tým čo konám.“ (Kierkegaard, 1993: 55). V Českej republike vyšla pred nedávnym publikácia s názvom "Keď je to všetko ku prospechu obce!" S podtitulom: "Jan Patočka v dokumentech Státní bezpečnosti" (Blažek, 2017). V knihe môžeme vidieť osobnú statočnosť človeka, filozofa Patočku, ktorý bol niekoľko desaťročí prenasledovaný za pravdu, o ktorej bol bytostne presvedčený. Presne tak, ako to napísal a predstavoval Kierkegaard v inšpiratívnom spise Čistota srdca "Jediným dôkazom presvedčenia je život." (Kierkegaard, 1989: 91). Patočka zomrel počas výsluchov, keď sa stal jedným z najznámejších osobností, ktoré podpísali Chartu 77.

Kierkegaard obdivoval jednotlivcov (napr. Abraháma, Jóba, Colníka či Ženu hriešnicu) - že obstáli v rozhodnutí, dokázali konať, prežívať úzkosť, postaviť sa spoločnosti, kultúre, davu, ktorý od nich očakával iné konanie. Navyše, Kierkegaard si všima, že sa nesťažovali, trpeli a znášali svoje rozhodnutia. V beznádeji sa vzdali vlastného ja. Preto obdivuje odhodlanosť Jóba: "Jóbov význam tkvie v tom, že v ňom boli vedené zápasy na hranici k viere, že je tu predstavená ona nesmierna vzbura divokých a bojachtivých síl vášne." (Kierkegaard, 2006: 139).

A práve v beznádeji sa ukázala ich veľkosť. Kierkegaard ich jednanie porovnával s dobou, v ktorej žil a prežíval zúfalstvo. Snažil sa zmeniť myslenie ľudí, ale tí ho považovali za blázna a čudáka. Pôvodom slovenský historik a teológ Pelikán napísal knihu *Fools for Christ* a jedným z bláznov bol aj Kierkegaard, ktorý, "použil svoje bláznovstvo v službe Bohu, a tak priniesol teologom úlohy, ktoré ich nemohli učiť tak názorne, ich menej excentrickí učitelia." (Pelikan, 1955: 26).

5. Viera ako vášň

Práve už zmieňovanú vášň u Jóba, vyzdvihol Kierkegaard v súvislosti s vierou u Abraháma a jeho "úžasnú vášň" (Kierkegaard, 1993, 22) v diele Bázeň a chvenie. Práve vášň je podľa Sylvie Walsh "*charakteristická pre subjektívneho mysliteľa*" (Walsh, 1994: 200). Táto vášň sprevádzala Kierkegaarda po celý život. S vášňou kritizoval satirický časopis *Korzár*, s vášňou odmietol Martensenove prirovnania Mynstera ako "svedka pravdy." Rovnako tak s vášňou odmieta na lôžku prijať Večeru Pánovu z ruky kňaza. V súvislosti s vášňou môžeme odpovedať na jednu z otázok Thulstrupovej: "Kresťan je človek vôle, ktorý dostal novú poslušnosť. Kresťan je človek vôle, ktorý nechce svoju vôľu, ale **vášňou** svojej zlomenej vôle, zmenený v základe, chce vôľu iného." (Pap. XI,2 A 436, 23. 185). Pre porozumenie viery u Kierkegaarda musíme vedieť, že pre Kierkegaarda kresťan nie je ten, kto akceptuje dogmatické názory cirkvi, ale ten kto vášnivo prejavuje vzťah k Bohu. Dôležitejšie je "ako" verím než to "čo" verím. Samozrejme, aj preto je nevyhnutné

interpretovať kontext, v akom to Kierkegaard interpretoval. (Smolik, 1993: 50, Ondrejovič, 1992: 56-7).

Kierkegaard chcel zdôraznením vášne upozorniť na to, že ak človek stratí, či nemá vášň prestáva rozlišovať to, čo je správne, stáva sa púhym divákom. Prestáva byť jednotlivcom, je bezduchou bábkou v mase, ktorá stratila vlastné ja.

Záver

Predložená štúdia s názvom Kierkegaardova viera a kritika cirkvi, mala za cieľ analyzovať Kierkegaardovo porozumenie viery, jeho interpretáciu a dôrazy. Pre Kierkegaarda, ktorý bol vychovávaný pod vplyvom pietizmu, bola viera založená na skutkoch. Skutočná viera podľa Kierkegaarda musí byť osobná a je vyjadrením vzťahu jednotlivca k Bohu. Je podmienená rozhodnutím nasledovať Boha aj za cenu utrpenia.

Kierkegaard veľmi intenzívne prežíval svoju vieru k Bohu. Tento vzťah bol pre neho závažný a vnímal ho veľmi zodpovedne. Nároky, ktoré pre neho predstavovala viera, prenášal do svojej tvorby čitateľom. Boli adresované nielen im, ale aj jeho okoliu, rodine a cirkvi. Ako napísal americký filozof Andrew Burgess: "Výsledkom je, že Kierkegaardove diela sú nepohodlným čítaním, možno popri niektorých málo ďalších mysliteľoch. Človek ako Kierkegaard môže byť znepokojujúci, dokonca zastrašujúci." (Burgess, 2011: 222).

Kierkegaard sa nedokázal zmieriť so situáciou, akou bola povrchnosť spoločnosti a cirkvi. Na konci svojho života vstúpil do otvoreného konfliktu s hlavnými predstaviteľmi vtedajšej cirkvi (Martensen, Mynster) a tiež s Grundtvigom. To, čo je v dnešnom postmodernom svete bežné - nerešpektovanie tradičných náboženských autorít (Kondrla - Repar, 2017b: 73) - bolo pre vtedajšiu spoločnosť niečím novým. Kierkegaard vo svojom boji za pravdu zomiera osamotený a nepochopený.

Napriek tomu, musím súhlasiť s názorom teológa George Wolgang Forella, vedúceho Katedry náboženských štúdií na University of Iowa v USA, ktorý vo svojej knihe *The Protestant Faith* napísal, že Kierkegaard hovorí o význame kresťanskej viery viac než väčšina spisovateľov za posledných sto rokov. (Forell, 1975: 74).

Bibliographic references

- AMBROZY, M. – MENESES, R. D. B. 2017. On the Relationship Between Religion and Philosophy with Regard to High School Education. In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 13, n. 4, pp. 23-33. ISSN 1841-0464.
- BLAZEK, P. ed. 2017. "Kez je to vsecko ku prospechu obce!" : Jan Patocka v dokumentech Statni bezpecnosti. Praha : Academia : OIKOYMENH. ISBN 978-80-200-2663-7.
- BURGESS, A. 2011. Uprímnosť: Kierkegaardovská ctnosť pre dnesok. In: *Kierkegaard as Challenge to the Contemporary World. Acta Kierkegaardiana - Supplement. Vol. 2.* Ed. Roman Kralik et al. Toronto-Nitra: Kierkegaard Circle, University of Toronto, pp. 218-225. ISBN 978-0-9809365-5-1.
- FORELL, G. W. 1975. *The Protestant* Philadelphia: Fortress Press. ISBN 0-8006-1095-4.
- GABASOVA, K. 2014. Kierkegaard a obraz smrti vo svetle súčasnosti. Ljubljana : KUD APOKALIPSA. ISBN 978-961-6894-59-3.
- GABASOVA, K. 2016a. Overcoming Loss in the Context of Dark Tourism: Inspiration in Kierkegaard's Writings. In: *Proceedings from Conference, Budapest, 11-13th March 2016, Care, Loss and the End of Life.* Oxford: Inter-Disciplinary Press, pp. 47-56. ISBN 978-1-84888-487-8.

- GABASOVA, K. 2016b. Rezonancie a odkaz diela Sorena A. Kierkegaarda v slovenskom kulturnom kontexte. In: *Culturologica Slovaca* : internetovy kulturologicky casopis, vol. 1, n. 1, pp. 27-36. ISSN 2453-9740.
- GABASOVA, K. 2017. The Culture of Death. Kierkegaard's Critique of Escapism. In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 13, n. 3, pp. 137-147. ISSN 1841-0464.
- HAJKO, D. 2011. Vrucnost a cin alebo Kierkegaardovske meditacie. Bratislava: Hajko & Hajkova. 136 p. ISBN 978-80-88700-78-4.
- HANNAY, A. Kierkegaard's single individual and the point of indirect communication. In: *The Cambridge Companion to Existentialism*. Ed. Steven Crowell, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 73-96. ISBN 978-0-521-51334-0.
- HANES, P. and MUYNCK, B. 2017. Deification of technology and the dignity of the human person. In: *Komunikacie*, vol. 19, n. 1, pp. 121-125. ISSN 0341-2059.
- KHAN, A. 2017. Ochrana pred nepochopenim pri filozofovaní nad Kierkegaardom. Vo vystavbe. In: *Kierkegaard and the Crisis of the Contemporary World*. Acta Kierkegaardiana- Supplement. Vol. 6, Ed. Roman Kralik et al. Toronto - Nitra: Kierkegaard Circle, University of Toronto. pp. 26-42. ISBN: 978-0-9878168-4-9.
- KIERKEGAARD, S. 1993. *Bazen a chveni. Nemoc k smrti*. Praha: Svoboda-Libertas. 249 p. ISBN 80-205-0360-9.
- KIERKEGAARD, S. 1989. *Cistota srdce aneb chtit jen jedno*. Praha: Kalich, 200 p. ISBN 80-7017- 036-0.
- KIERKEGAARD, S. 1997. *Filosoficke drobky aneb Drobatko filosofie*. Olomouc: Votobia, 1997. 152 p. ISBN 80-7198-197-4.
- KIERKEGAARD, S. 2002. *Navik krestanstvi. Sudte sami!* Brno: CDK, 2002. 270 p. ISBN 80-7325-004-7.
- KIERKEGAARD, S. 2005. *Okamzik*. Praha: Kalich 2005. 246 p. ISBN 80-7017-015-8.
- KIERKEGAARD, S. 2006. *Opakovani. Pokus v oblasti experimentujici psychologie od Constantina Constantia*. Praha: Vysehrad. 165 p. ISBN 80-7021-833-9.
- KIERKEGAARD, S. 2000. *Skutky lasky*. Brno: CDK. 271 p. ISBN 80-85959-68-2.
- KIERKEGAARD, S. 1996. *Soucasnost*. Olomouc: Votobia. 107 p. ISBN 80-7198-089-7.
- Pap. KIERKEGAARD, S. *Z deniku a Papiru*. 2010. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). 417 p. ISBN 978-80-7325-207-6.
- KONDRLA, P. and REPAR, P. 2017a. Ontological consequences of the ethics of technology. In: *Komunikacie*, vol. 19, n. 1, pp. 19-24. ISSN 0341-2059.
- KONDRLA, P. and REPAR, P. 2017b. Postmodern aspects of new religious movements. In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 13, n. 3, pp. 67-74. ISSN 1841-0464.
- KONDRLA, P. and TOROK, L. 2017. Objective faith and weak truth. In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 13, n. 1, pp. 79-86. ISSN 1841-0464.
- KRALIK, R. 2015. Kierkegaard. In: *Kierkegaard a ti druhi*. Ljubljana: KUD Apokalipsa. pp. 15-36. ISBN 978-961-6894-61-6.
- KRALIK, R. 2013. Kierkegaarduv Abraham. Ljubljana: KUD APOKLIPSA. 180 p. ISBN 978-961-6894-30-2.
- KRALIK, R. 2006. *Zápas Sorena Kierkegaarda*. Nitra: UKF. 101 p. ISBN 80-8094-025-8.
- KRALIK, R. — MAHRIK, T. 2011. Mezinarodni vecedcka konference "Etika a existencialismus" - Vysledek spoluprace UKF v Nitre s Univerzitou v Torontu. In: *Filosoficky casopis*, vol. 59, n. 3, pp. 475-476. ISSN 0015-1831.
- KRALIK, R. — REPAR, P. 2013. Kierkegaard and the Existential Turn: A report from an international conference. In: *Filozofia*. vol. 68, n. 9, p. 823. ISSN 0046-385X.

- KRALIK, R. – PAVLIKOVA, M. 2013. The reception of Kierkegaard's work in Slovakia. pp. 82-86. ISSN 0046-385X.
- LOWRIE, W. 1955. Translators and Interpreters of S. K. Theology Today, 1955, vol. XII, n. 3., pp. 312-327. ISSN: 0040-5736.
- MAHRIK, T. 2015. The death of Philosophy in Kierkegaard and Hawking. In: European Journal of Science and Theology, vol. 11, n. 5, pp. 23-32. ISSN 1841-0464.
- MARTIN, J. G. 2017. The category of the single individual in Kierkegaard. In: European Journal of Science and Theology, vol. 13, n. 3, pp. 99-108. ISSN 1841-0464.
- McDONALD, W. 2014. Faith. Ed. S. M. Emmanuel, W. McDonald and J. Stewart. In: Kierkegaard's Concepts: Envy to Incognito. Vol. 15, Tome III. Routledge, New York. pp. 67-72. ISBN 979-147-2434-32-6.
- MILIC, U. and REPAR, P. 2017. Singularity and the existential turn. In: European Journal of Science and Theology, vol. 13, n. 3, pp. 109-119. ISSN 1841-0464.
- ONDREJOVIC, D. 1992. Kierkegaard. In: Teologicka encyklopedia. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. pp. 55-57. ISBN 80-223-0478-6.
- PAVLIKOVA, M. 2017a. Consciousness of Anxiety in Literary Work of Don DeLillo. In: XLinguae, vol. 10, n. 1, pp. 62-69. ISSN 1337-8384.
- PAVLIKOVA, M. 2017b. Kierkegaard's Reflection in Don DeLillo's Novel 'Falling Man'. In: European Journal of Science and Theology, vol. 13, n. 1, pp. 15-23. ISSN 1841-0464.
- PAVLIKOVA, M. 2017c. Reading Auden as a resource for existential reflection in a society with technocratic and hedonistic tendencies. In: Komunikacie, vol. 19, n. 1, pp. 39-43. ISSN 0341-2059.
- PAVLIKOVA, M. 2016. The concept of anxiety and its reflection in Auden's work 'the Age of Anxiety' In: European Journal of Science and Theology, vol. 12, n. 4, pp. 111-119. ISSN 1841-0464.
- PELIKAN, J. 1955. *Fools for Christ*. Philadelphia: Muhlenberg Press, 1955. 182 p.
- REPAR, P. 2012. Existencialna dialektika rozhodnutia a skandalon. In: Filozofia, vol. 67, n. 8, pp. 689-702. ISSN 0046-385X.
- SCHREIBER, G. 2017. Vzťah viery a utrpenia u Kierkegaarda. In: Kierkegaard and the Crisis of the Contemporary World. Acta Kierkegaardiana. - Supplement. Vol. 6, Ed. Roman Kralik et al. Toronto - Nitra: Kierkegaard Circle, University of Toronto. pp. 43-52. ISBN 978-0-9878168-4-9.
- SLIVKA, D. – MIERZWA, J. 2017. Intentional abuse of social networks with the goal of promoting ideas of anti-semitism, racism, and xenophobia. In: Komunikacie, vol. 19, n. 1, pp. 54-58. ISSN 0341-2059.
- SMOLIK, J. 1993. Soucasne pokusy o interpretaci evangelia. Praha: Oikoymenh. 163 p. ISBN 80-85241-43-9.
- STEFEC, J. 2011. Filosoficka perspektiva. (Vasen Sorena Kierkegaarda). In: ETHICAL BRIDGES: Interdisciplinary Insights into Ethical Challenges of Contemporary Philosophy, Theology and Technology. (Kierkegaard, Bonhoeffer and Nanotechnology). Toronto : Kierkegaard Circle, pp. 1-72. ISBN 978-0-9809365-6-8.
- STUR, M. 2011. Responsibility and sensus communis at Unamono's, Ortega y Gasset's and Heidegger's work. XLinguae, vol. 4, n. 4, pp. 30-39. ISSN 1337-8384.
- STUR, M. – MITTERPACH. 2017. Different and identical features of the philosophical, scientific, artistic and religious knowledge in the context of Kierkegaard's thought. In: European Journal of Science and Theology, vol. 13, n. 1, pp. 35-46. ISSN 1841-0464.
- TAVILLA, I. 2017. Some notes about the biblical influence on Kierkegaard's theory of stages. In: European Journal of Science and Theology, vol. 13, n. 1, pp. 87-94. ISSN 1841-0464.

- THULSTRUPOVA – MIKULOVA, M. 1978. Kierkegaard's View of Christianity. Bibliotheca Kierkegaardiana vol. 1, Copenhagen: C. A. Reitzels Forlag A/S, 1978, pp. 60-80. ISBN 87-7421-004-1.
- THULSTRUPOVA - MIKULOVA, M. 2005. Kierkegaard a dejiny krestanske zboznosti. Brno: CDK. 227 p. ISBN 80-7325-056-X.
- TILLICH, P. 1957. Systematic Theology II., Chicago: University of Chicago Press, 1957. 195 p.
- TURCAN, C. 2017. Rousseau and Kierkegaard authenticity of human existence. In: European Journal of Science and Theology, vol. 13, n. 1, pp. 5-13. ISSN 1841-0464.
- VALCO, M. 2016. Konceptia subjektu a viery u S. Kierkegarda a D. Bonhoeffera. Eticke implikácie. Ljubljana: KUD Apokalipsa. 122 p. ISBN 978-9616-89-479-1.
- VALCO, M. 2017. The value of Dietrich Bonhoeffer's theological-ethical reading of Soren Kierkegaard. In: European Journal of Science and Theology, vol. 13, n. 1, pp. 47-58. ISSN 1841-0464.
- VALCOVA, K. – PAVLIKOVA, M. – ROUBALOVA, M. 2016. Religious existentialism as a countermeasure to moralistic therapeutic deism. In: Komunikacie, vol. 18, n. 3, pp. 98-104. ISSN 0341-2059.
- WATKIN, J. 1997. *Kierkegaard*. London and New York: Geoffrey Chapman, 1997. 120 p. ISBN 0-225-66816-5.
- WALSH, S. 1994. *Living Poetically*. Pennsylvania: e Pennsylvania State University, 1994. 294 p. ISBN 0-271-01328-1.
- ZALEC, B. 2017. Preferential and non-preferential love in light of Kierkegaard's thought. In: European Journal of Science and Theology, vol. 13, n. 2, pp. 179-189. ISSN 1841-0464.
- ZALEC, B. 2014. Nazism and Stalinism in the light of Kierkegaard's thought. In: Filozofia, vol. 69, n. 5, pp. 443-450. ISSN 0046-385X.

This article was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-16-0016”.

Words: 3937

Characters: 27241 (15 standard page)

Prof. Dr. Roman Kralik, ThD.

Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University in Nitra,

Hodzova 1, 949 01

Nitra

Slovak Republic

Email: rkralik@ukf.sk